34e JAARGANG nr. 2 - herfst 2013

VAN ZOYS TOT SOEST

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING
"SOEST - SOESTERBERG"

Historische Vereniging Soest - Soesterberg

Opgericht 8 mei 1980

Secretariaat:			Steenhoffstraat 46 3764 BM Soest info@hvsoest.nl	
Bestuur:				
Voorzitter	:	Herman Schoemaker	Korte Brinkweg 14 hcschoe@zonnet.nl	035-6015711
Vice-voorzitter		Frans Stokhof de Jong,	Korte Kerkstraat 1 stokhof-dejong@planet.nl	035-6090833
Secretaris	:	Johan van 't Klooster	Ferdinand Huycklaan 2E jakvantklooster@hetnet.nl	035-5885399
Penningmeester	:	Patrick Kuijpers,	Nassaulaan 8 pkuijpers@12move.nl	035-6013060
Overige leden	:	Ton Hartman,	Birkstraat 109 ton.hartman@telfort.nl	035-6025031
		Mevr.Hanneke Roskam,	Disselboom 58 hanneke@roskam.nu	035-6018750
		Chris Uyland,	van Lenneplaan 5c cuyland@xs4all.nl	035-6013639
		Henk Groenesteijn	Spinet 13 info@ hiscue.com	035-6025795

Inhoudsopgave herfstnummer 2013 **pag.**

1. Vooraankondiging en Voorwoord van de redactie 1
2. Emmakerk 7
3. Veerhuis de kleine Melm 10
4. Het Gagelgat 16
5. Wehrmachtsheim / Officierscasino Soesterberg 22
6. De gemeentelijke monumentencommissie 26
7. Iets over de andere monumenten 28
8. Verslag Fietstocht HVS op 15-06-2013: Koninklijke plekken in en rondom Soest. 34
9. Boekrecensie; Een Eeuw Vliegkamp en Dorp Soesterberg, auteur Dik Top. 36
10. Uit de bladen (3) 38
11. Aanwinsten voor de geschiedschrijving van Soest en Soesterberg (3) 40

Alle rechten voorbehouden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Soest - Soesterberg.
Redactie en bestuur zijn niet verantwoordelijk voor de inhoud van de aangeboden kopij en beeldmateriaal.

Omslagfoto; **De Kleine Melm 2013 vanaf het water,**
Foto Ton Hartman

Vooraankondiging

Noteer alvast in uw agenda of kalender

Open Monumentendag Soest 2013

zaterdag 14 september 2013.

Verschillende monumenten in Soest en Soesterberg stellen hun deuren open, welke dat zijn kunt u in bijgevoegde brochure zien. We hopen op goed weer en een ruime belangstelling.

Tentoonstelling "Brandweer Soesterberg- vroeger en nu"

zondag 6 t/m
zondag 27 oktober

Samen met de Vrijwillige Brandweer Soesterberg organiseert de werkgroep Soesterberg van de Historische Vereniging een tentoonstelling over 90 jaar Brandweer Soesterberg. Deze expositie is te zien in het nieuwe tijdelijke dorpshuis van Soesterberg "De Linde" aan de Christiaan Huygenslaan 4a. Op zondag 6 oktober om 14.00 uur verricht burgemeester Mik de (naar verluidt) spectaculaire opening. Komt dat zien!

De tentoonstelling schetst een beeld van de groei en bloei van deze dorpsbrandweer. Zo is er veel antiek blusmateriaal te bewonderen. U kunt deze overzichtstentoonstelling de gehele maand oktober op woensdagmorgen en zaterdag-/zondagmiddag bezoeken (vrije entree).

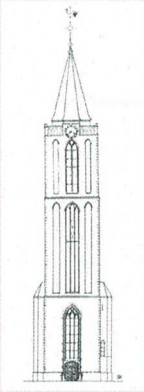

Torenlezing 5 november 2013.

Samen met de commissie Vorming en Toerusting van de gezamenlijke kerken in Soest-Zuid organiseert de Historische Vereniging Soest - Soesterberg de Torenlezing.

Na de Tweede Wereldoorlog, tijdens de Koude Oorlog, werd door velen serieus rekening gehouden met een mogelijke bezetting van Nederland door de Russen. Dramatische ervaringen gedurende de Tweede Wereldoorlog maakten duidelijk dat de honderden slachtoffers welke onder verzetsmensen vielen grotendeels het gevolg waren van onervarenheid, naïviteit en gebrek aan opleiding en uitrusting.

Gedurende de Koude Oorlog tot omstreeks 1990 bestond er in Nederland een geheime organisatie. Enkele tientallen Stay-behind-agenten waren opgeleid om tijdens een mogelijke bezetting contact te houden met de naar het buitenland uitgeweken staf. Deze staf zou contact houden met de uitgeweken wettige regering. In Engeland en Noord-Amerika waren bases voorbereid van waaruit radiocontact met de agenten in het veld kon worden onderhouden. Deze agenten zouden allerlei guerrilla activiteiten moeten ontplooien.

De Soester Herman Schoemaker heeft tientallen jaren deel uitgemaakt van de staf van deze geheime organisatie. In die periode heeft hij agenten door geheel Nederland opgeleid. In zijn presentatie zal hij wat aardige wetenswaardigheden over de betrokkenheid van Soest bij de organisatie onthullen.
Traditiegetrouw vindt deze lezing plaats in de Oude Kerk. U bent dinsdag 5 november welkom vanaf 19.30 uur, voor koffie en/of thee wordt gezorgd. De lezing begint om 20.00 uur.

Bustocht

Bij het ter perse gaan van dit nummer is bekend dat de bustocht wordt voorbereid, nadere informatie volgt nog.

Voorwoord van de redactie

Monument

Het woordenboek geeft twee betekenissen voor dit woord namelijk; 1 iets dat bestemd is om de herinneringen aan iemand of iets te doen bewaren; gedenkteken, gedenkzuil. Of; 2 iets dat tenminste vijftig jaar geleden vervaardigd is en dat van algemeen belang is vanwege schoonheid, betekenis voor de wetenschap of volkskundige waarde. Goed beschouwd is elke uitgave van ons kwartaalblad een klein monument, elk artikel tracht de herinnering aan iets of iemand te bewaren en het heeft vaak ook nog volkskundige waarde.

In deze uitgave staat de tweede betekenis centraal en met name de bouwkundige werken. Landelijk worden elk jaar de Open Monumentendagen georganiseerd, dit jaar voor de 27ste keer. In het verleden heeft Soest ook enthousiast meegewerkt met een eigen programma, helaas is dat de laatste jaren verwaterd. Het bestuur van de Historische Vereniging ervaart dit toch als een gemis en heeft stante pede een comité ingesteld. Voortvarend heeft deze de taak opgepakt en dit boekje is een van de resultaten van deze inzet.

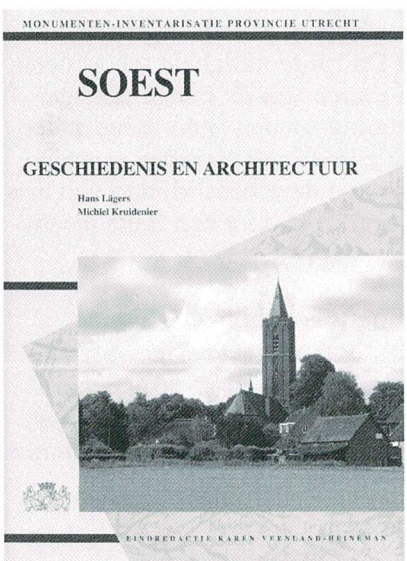

Inhoud

Soest (inclusief Soesterberg) is rijk aan monumenten. De oudste is een aardkundig monument; de stuifduinen. Ook van respectabele leeftijd zijn de grafheuvels, de weinig zichtbare tumuli tussen Soest en Soesterberg en het markante exemplaar aan het Enghenbergersteegje. Van de meeste monumentale gebouwen in Soest is er een beschrijving gemaakt in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project. Aan deze verslaglegging heeft de historische vereniging actief meegewerkt. Het (gele) boek "Geschiedenis en Architectuur Soest" is de weerslag daarvan en bevat alle bouwkundige beschrijvingen.

De geschiedenis van de Emmakerk is nog niet zo oud maar zeker zo enerverend, bij de bouw speelden allerlei machten een rol en de eenvoud van de kerk bewijst de pracht.

In dit boekje zijn we meer op zoek gegaan naar de verhalen achter de monumenten, bijvoorbeeld hoe ze tot stand gekomen zijn of hoe ze zich verhouden tot het landelijke thema "Macht en Pracht". Op de voorzijde van dit tijdschrift heeft u al kunnen herkennen waar het openingsartikel over gaat. Op een prachtige plaats gelegen is het Veerhuis aan de Kleine Melm, dankzij de muurankers met jaartal wordt het algemeen beschouwd als het oudste woonhuis van Soest.

Enkele jaren geleden leek het Gagelgat nog reddeloos verloren, maar nu heeft dit monument misschien wel de beste vooruitzichten voor de toekomst, een boerderij waar je je echt welkom voelt.

De werkgroep Soesterberg heeft zijn uiterste best gedaan om het Officierscasino nog eenmaal geopend te krijgen. Na veel overleg heen en weer kwam het negatieve antwoord; het complex wordt ontmanteld en voor de veiligheid van de bezoekers kan niet ingestaan worden. Wat het eerste betreft blijft het een rijksmonument dat niet klakkeloos verwaarloosd mag worden, het tweede argument zou de Duitse grondigheid tekort doen; de muren van dit bunkerachtige gebouw zouden anderhalve meter dik zijn. U zult tevreden moeten zijn met deze beschrijving van een gebouw dat door een foute macht tot stand is gebracht.

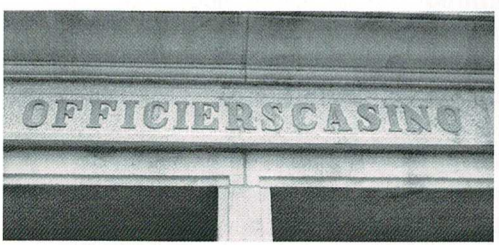

De andere te bezoeken monumenten zijn samengevat in het volgende artikel, misschien is er in de toekomst een individuele beschrijving wel mogelijk. Tenslotte nog het verslag van de fietstocht, een boekrecensie en wat vaste rubrieken. Tevergeefs zult u zoeken naar het derde deel van Rutger Gerbrandsz en zijn nazaten, in het eerstvolgende reguliere nummer komt het al voltooide artikel.

Ledenbestand

Op 78 jarige leeftijd is dhr. Ab Blokzijl overleden, hij was een groot animator van contacten tussen Soesterberg en Polen en heeft veel hulp voor dat gebied georganiseerd. De laatste jaren was hij een trouw suppoost van Museum Oud Soest. Mevrouw Rademaker-de Jong is eveneens op 78 jarige leeftijd overleden.

Wij wensen de nabestaanden de kracht om het verdriet te dragen.Nieuwe leden mochten we ook verwelkomen, dhr. Peter Mreijen, docent geschiedenis en maatschappijleer aan het Baarns Lyceum weet dat ook regionale geschiedenis belangrijk is. Oud huisarts Rupert; tevens zegde hij zijn medewerking toe aan het komende themanummer "Huisartsen in Soest". Familie van der Kaa bezocht onze 'stand' bij het rogge maaien. Ook de heren van de Kraats, Bakker en Brouwer zijn lid geworden, de laatste komt uit Soesterberg, welkom.

Bestuur

Het bestuur bedankt iedereen die meewerkt om de Open Monumentendag Soest 2013 te doen slagen. Allereerst de eigenaren, bewoners of beheerders die hun monument beschikbaar stellen. Daarnaast ambtenaren en college van B & W van de gemeente Soest voor hun bijdragen. Auteurs, fotografen, redactie, vormgeving en bezorging voor het samenstellen en verspreiden van dit boekje en de brochure. Last but not least het organiserend comité, in vakantietijd iets op poten zetten zal niet meegevallen zijn. Ongetwijfeld zijn er vrijwilligers vergeten, maar ook zij verdienen de dank.

Wim Routers heeft te kennen gegeven dat hij zijn werkzaamheden voor dit blad wil beëindigen, wij respecteren zijn beslissing. Vanaf zomer 1998 is de omslag van dit blad een ontwerp van hem, en vanaf de lente 2011 was hij samen met Piet van Elteren verantwoordelijk voor de gehele lay-out. Wim heeft op zijn kenmerkende wijze de overgang van professioneel en uitbesteed werk naar vormgeving in eigen beheer gestimuleerd. Bestuur en redactie zijn hem erkentelijk voor zijn inbreng gedurende vele jaren.

Een aantal ontwerpen van Wim Routers van de afgelopen jaren.

Onze voorzitter is erin geslaagd zijn doctoraal scriptie over de "Koude Oorlog" af te ronden en mag zich nu doctorandus noemen, onze felicitaties.

Betreffende de archiefkwestie heeft een delegatie van het bestuur een constructief overleg gehad met de verantwoordelijk wethouder en met de betrokken ambtenaren, ook is er een overleg geweest met de huidige archiefassistent en de vrijwilligers.

Televisieprogramma
Onlangs werden we benaderd door een researcher van het NTR televisieprogramma "Na de Bevrijding" dat de periode 1945-1950 gaat behandelen. De programmamakers hebben een inwoonster uit Soest uit die tijd bereid gevonden om een verslag te doen van de vernederende tocht die een NSB'er moest ondergaan toen die naar Amersfoort werd overgebracht. Over de identiteit was nog geen duidelijkheid maar met wat boekenwijsheid is dat nu helder. En of we nog een foto van dit gebeuren hadden. De Historische Vereniging beschikt over heel weinig beeldmateriaal uit die periode en aanvulling over Soest / Soesterberg is welkom. Zou onze naam nog in de aftiteling van het programma genoemd worden?

Errata
In de vorige uitgave (34e jaargang nr. 1) zijn er wat storende foutjes ontstaan. Op de voorzijde bij de foto van de "Congregatie van de Dienaressen van de Heilige Geest van de Altijddurende Aanbidding", is vergeten te vermelden dat deze foto door het fotoarchief van het Kontakt der Kontinenten beschikbaar gesteld is, waarvoor dank. De foto op bladzijde 29 is verticaal ingedrukt, daardoor zijn de verhoudingen in de foto verstoord. Op bladzijde 30 zijn enkele witregels weggevallen. Bij de foto op bladzijde 32 is het onderschrift gedeeltelijk weggevallen. Het had moeten luiden: Blijkbaar was het nog aantrekkelijk om als Eemnesser ondernemer je in Soest te profileren als pakketdienst, foto ca. 1930, collectie C. van IJken, Eemnes.

EMMAKERK.

Herman Schoemaker.

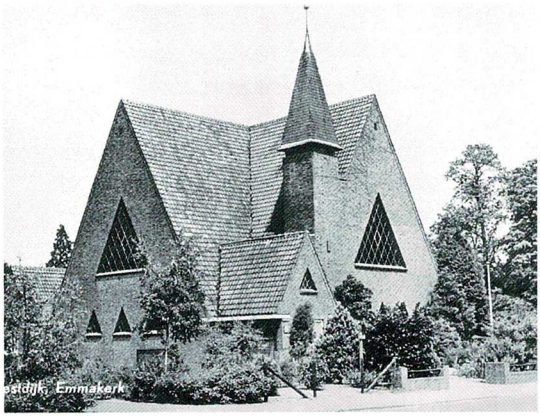

Na de reformatie in de zeventiende eeuw verdwenen veel roomse kerken, ook in Soest. De Petrus en Pauluskerk werd door de protestanten geconfisceerd en werd de "Oude Kerk". Vanwegen bevolkingstoenamen werd een tweede Hervormde kerk gebouwd de "Emmakerk"

De protestanten waren in Soest eeuwenlang officieel aan de MACHT. Rivaliteit tussen katholieken en protestanten in Soest bleef eeuwen bestaan. Katholieken kochten bij voorkeur bij een katholieke bakker, protestanten bij een protestant. Tot na de Tweede Wereldoorlog gingen veel protestanten in Soest naar een protestante huisarts, de katholieken waren veelal patiënt bij een katholiek, de verzuiling in praktijk.

In 1848 kregen de katholieken door de grondwet van Thorbecke eindelijk formeel gelijke rechten. In 1853 werd het aartsbisdom Utrecht opnieuw geïnstalleerd. Katholieken (Roomsen) namen de bouw van kerken energiek ter hand. In 1926 werd de Mariakerk in Soestdijk gebouwd.

In 1926 was de bewoonster van "Klein Vredehof", een villa op de hoek van de Regentesselaan en de Vredehofstraat tegenover de Mariakerk, mevrouw de douairière Loten van Doelen Grothe - van Weede. Een verre voorvader in de familie Van Weede was Floris van Weede[1]. Hem werd door de Gedeputeerde Staten van Utrecht op 30 december 1584 opgedragen om ervoor te zorgen dat de Roomse religie ten sterkste zou worden bestreden.[2]

Mevrouw Grothe was Hervormd, zij was niet blij met de nieuwe Mariakerk. Mevrouw Grothe besloot de Hervormde Kerk een royaal stuk grond aan de Regentesselaan te schenken. Het perceel grensde aan haar villa. Een kerk kon worden gebouwd zodat ze over haar eigen terrein te voet ter kerke zou kunnen gaan. Indachtig aan de opdracht die haar voorouder haar nagelaten had liet ze het volgende servituut opnemen[3]:

"Eenige Roomsch Katholieke kerk of eenige Roomsch Katholieke instelling of inrichting van welke aard dan ook zal mogen worden gevestigd of gehouden of enige daarop te eeniger tij staand gebouw tot zoodanig kerk of instelling of inrichting zal mogen worden ingericht, welk verbod zal worden gevestigd als erfdienstbaarheid ten behoeven en ten lasten van gemelde percelen"

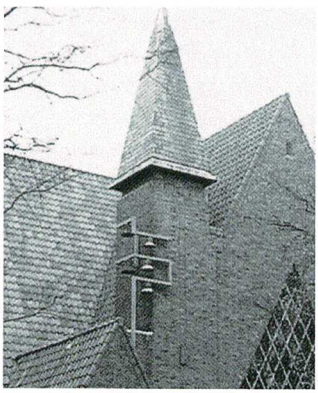

Tevens mocht de nieuwe kerk geen klokkentoren krijgen (ze ergerde zich al zo aan de klokken van de Mariakerk). Een goed voorbeeld van MACHT; wie betaalt bepaalt.

Architect P. Beekman heeft deze PRACHTIGE kerk in zakelijke expressionistische stijl ontworpen. In 1930 werd de Emmakerk gebouwd, toen zonder klokken. Pas in de zestiger jaren is een carillon aangebracht. Karakteristiek voor de eenvoudige Emmakerk, zonder praal, zijn de driehoekige glas-in-lood-ramen.(De gehele vormgeving is gebaseerd

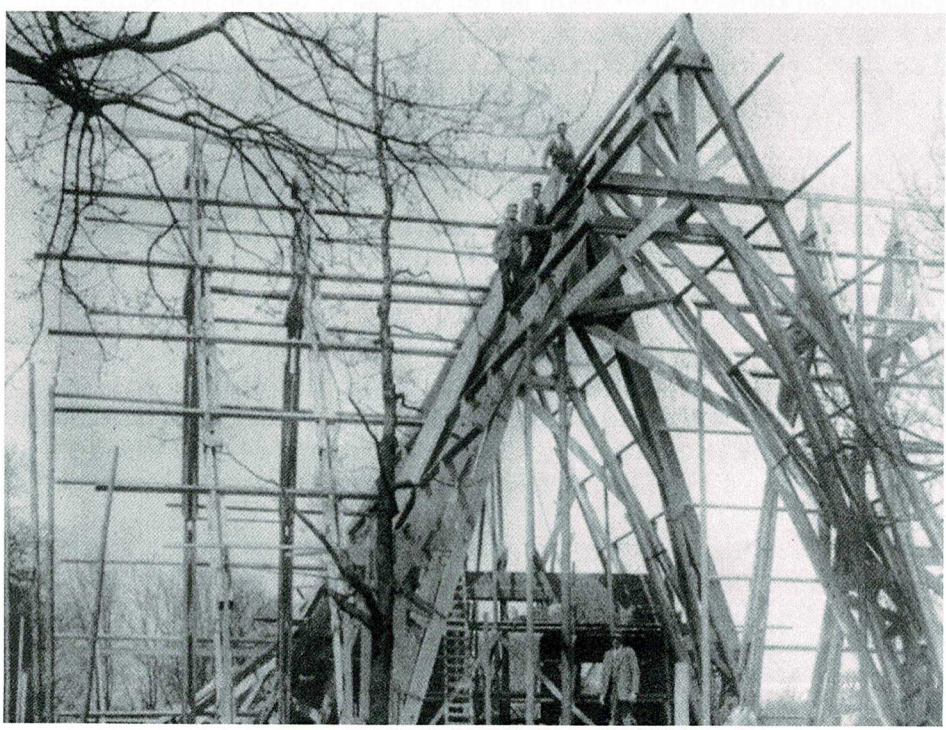

op driehoeken). De driehoek symboliseert de drie-eenheid (Vader, Zoon en Heilige Geest). Het orgel werd in 1933 door de firma J. de Kolff geleverd, het is in 2002 bij de renovatie van de Emmakerk gerestaureerd.

In de Tweede Wereldoorlog namen de Duitsers alle klokken in Nederland in beslag om ze om te smelten tot kanonnen. Het kostte de koster van de Emmakerk enige moeite om de Duitsers ervan te overtuigen dat de klokken van de Emmakerk niet ergens waren verstopt.

Een aardige anekdote met betrekking tot de bouw van de Emmakerk is het vermelden waard. De kerk werd gebouwd door aannemer Mengs Hornsveld, zijn bedrijf was gevestigd aan de Regentesselaan. Tijdens de constructie van de houten spanten klom timmerman Henk van Breukelen (1906-1944) alleen naar boven om daar in de nok de spanten aan elkaar te spijkeren. Na afloop van dit huzarenstukje werd het nog even gevierd in een café. Kort hierna tijdens een spelletje biljart in een Soester café, had een van de gasten geldgebrek, hij bood een lot van de staatsloterij te koop aan. Van Breukelen kocht het lot en bleek later de hoofdprijs van 100.000 gulden te hebben gewonnen, in die tijd een enorm fortuin Van Breukelen nam het bedrijf van zijn baas over en de basis voor bouwbedrijf van Breukelen was gelegd.4

Geraadpleegde literatuur en bronnen.

1 *De stamreeks is gepubliceerd in dit blad; Soester straten schrijven geschiedenis, G. Staalenhoef, 6de jrg. Nr 1 zomer 1985. Deze gaat terug tot ca. 1500 maar er komt geen Floris in voor. (redactie).*

2 *Dick Kreuzen, archivaris van De Oude Kerk .*

3 *Testament van Mevrouw de Douairière Jonkvrouwe Renée Henriëtte van Weede, weduwe van Meester Constant Jacob Willem Loten Van Doelen Grothe. Opgemaakt 16 december 1933 door Adrianus Otto Dammers notaris te Soest. Een van de bepalingen in het testament luidde als volgt;. 'Ik legateer aan de Hervormde Kerk te Soest, ook genaamd de Nederlandsch of Nederduits Hervormde Kerk te Soest. De villa "Klein Vredehof"met de daarbij behorende tuin en erf, bij het kadaster van de Gemeente Soest bekend in sectie H onder nummer 5018, onder bepaling, dat nog daarop, nog op het reeds aan die Kerk toebehoorende perceel Sectie H. nummer 5020 der Gemeente Soest, nog op de mij toebehorende percelen sectie H nummes 2254,2227,5019,68,73,74,77,78, 226, en Sectie A nummers 2184,1366,en 1367 der Gemeente Soest,*

4 *Soester Courant 9 febr. 2005 'Bouw Emmakerk'*

Veerhuis De Kleine Melm

Henk Groenesteijn en Ton Hartman

Foto G.J.M. Derks

Het prachtigste monument van Soest voor ons is natuurlijk het veerhuis "De Kleine Melm", niet alleen stijlvol gebouwd maar nog meer prachtig gelegen in het afwisselende landschap van Eemland. De afgelopen decennia is het veerhuis en de directe omgeving enigszins weggekwijnd. Gelukkig zijn er nu weer wat initiatieven om het geheel weer op de kaart te zetten. In deze beschrijving, die niet volledig is, maar meer een impressie, willen wij proberen te laten zien wat de "Macht en Pracht" van de Kleine Melm is.

Inleiding

De Kleine Melm is gelegen aan de westelijke oever van de Eem, het ligt aan een uitloper van de stuwwal die de kern van Soest vormt: de Eng. Voor de naam Melm is door verschillende historici naar een verklaring gezocht, een van de varianten is zandbank, volgens ons de enige juiste oplossing. Zelfs aan de oostelijke kant is deze zanderige ondergrond goed zichtbaar, de boerderij Hoogerhorst staat vanuit de Eem gezien buitendijks (d.w.z. tussen het water en de dijk). Ook het veerhuis is zodanig gebouwd dat het bij overstromingen het meeste gevaar van de polderkant te duchten heeft.

De Kleine Melm heeft als adres Eemweg 4 en 6. De Eemweg, overgaand in de Eemstraat is de eeuwenoude scheiding tussen de polders Middelwijk en de Birkse Maatpolder, en ouder dan de naamgeving van de polders. Daarmee komen we ook in de buurt van de ouderdom van de Kleine Melm, bij de ontginning van de oudste polder, waarvan de bijbehorende boerderijen in de omgeving van de Lange Brinkweg stonden, zullen de Melmen ook wel alras bewoning hebben gekregen. Logisch zal dan zijn dat de Grote Melm, die ook wel de 'oude Melm' genoemd werd, iets ouder is dan de Kleine Melm, want deze werd ook wel met de 'nieuwe Melm' aangeduid.

Bouw en bewoningsgeschiedenis

Omtrent de bebouwing en bewoning van voor 1672/1673 is nauwelijks iets bekend, het schijnt dat de Franse soldaten in die jaren dat het 'Nederlandse volk redeloos, de regering radeloos en het land reddeloos was', ook de Kleine Melm geplunderd en verwoest hebben. Volgens de muurankers in de voorgevel dateert de dwarshuisboerderij aan de Eemweg 4 uit 1681.

Het pand werd gebouwd en geëxploiteerd door Jacoba Victoria Bartolotti van den Heuvel (ca. 1640-1718, bewoonster van de voormalige buitenplaats "Heuvel en Dael" aan de Birkstraat (thans huis Vosseveld op nr. 84). Het pand was toentertijd 'veerhuis' en herberg. Hieraan herinnert nog een uithangbord. Met welk doel zal deze machtige vrouw de Kleine Melm herbouwd hebben? Rond die tijd woonde Jacoba nog wisselend aan de Grachtengordel in Amsterdam en het landhuis in Soest. De gemakkelijkste en prachtigste weg lijkt dan toch over het water te zijn en dan wil je niet aan land gaan bij een ruïne. Op eventuele gasten laat zo een intree ook geen machtige indruk achter. Juffrouw Jacoba pakte de zaken grondig aan, ze nodigde het 'gansche' gerecht (schout en schepenen) uit op haar buitenplaats en bedong daar de eerste 12 jaren belastingvrijstelling. Overigens wordt in deze resolutie (oud archief invnr. 83) nergens over 'veerhuis' geschreven.

Foto Wouter van Wijngaarden

Het ouderlijk huis van Jacoba Bartolotti, foto Ton Hartman

In 1734 werd de Kleine Melm overgedragen aan het armenbestuur van Soest. De huurders moesten gewoon een commerciële huur opbrengen, die daarna besteed werd aan de armenzorg. Waarschijnlijk zal de loskade (in 1681 stortplaets genoemd) wel de meeste inkomsten gegenereerd hebben, en zullen de inkomsten uit pont en herberg leuke bijverdiensten geweest zijn. In de tijd dat er een kalkschuur stond, zal het lessen van de kalk (ten behoeve van schelpkalkspecie) ook voor de kalkbrander zijn inkomen gezorgd hebben. Voor zover na te gaan heeft het boerenbedrijf altijd een bescheiden karakter gehad. Onder de huurders in die tijd was ook ene Hendrik Wouters, die tot de familie Butzelaar behoorde. Later waren er Butzelaars op de Grote Melm actief als veerbaas.

De Hervormde diaconie besloot het onroerend goed in 1828 te vervreemden en Mengs van Hornsveld werd eigenaar. Volgens de geboorteaangiften van zijn kinderen woont hij er al wat langer, en is zijn beroep daghuurder. Bij zijn overlijden in 1848 is hij geen veerbaas, maar tuinknecht. Ook voor de latere periode moet nog eens goed uitgezocht worden wat de overzetmogelijkheden waren. Voor de landbouw en veehouderij lijkt de Kleine Melm als oversteek

van weinig betekenis, de Soester boeren hadden geen land in het achterland van Hoogerhorst of Krachtwijk in eigendom of gebruik. Wel zal er wat woon/werkverkeer geweest zijn, nu zouden we dat forensen noemen.

20ste eeuw

Aan het begin van de 20ste eeuw was Reijer van den Hoef de bewoner van de Kleine Melm, hij had als beroep tapper en daarmee was de kroeg weer in ere hersteld. Zijn vrouw Adriana van de Hoef-Hartman poseerde een keer voor een fotograaf en werd daarmee boegbeeld van de Soester klederdracht. Tot in de jaren 60 was de prentbriefkaart met haar beeltenis te koop.

In 1928 deed Willem van den Heuvel zijn intrede op de Kleine Melm en nam hij het cafébedrijf van Reijer over. Opmerkelijk was dat hij pas in 1932 in het huwelijksbootje stapte, volgens de overlevering had hij een 'vrouw uit de krant' gehaald (via een contactadvertentie). In zijn jeugd was hij boerenknecht geweest, uit die tijd zijn nog enkele herinneringen bewaard gebleven. In Eemnes vond zijn werkgever hem, Willem, maar een eigenwijs persoon. Als hij gewaarschuwd werd om niet door een slenk (laag stukje land) met paard en wagen te rijden, dan kon je er donder op zeggen dat Willem het wel deed, met alle gevolgen van dien. Op Hoogland was de aanpak anders, de boer stelde voor om de balen kunstmest (die wogen soms wel 100 kilo) met zijn tweeën op te tillen, want dat zou Willem nooit alleen kunnen. Natuurlijk wilde Willem zijn kracht wel bewijzen en hij deed het alleen, wat die Hooglandse boer goed uitkwam. Door onder andere het buitenleven had hij een nogal gebruinde kop en kreeg daarom de bijnaam "Zwarte Willem". Al gauw was deze naam synoniem met de Kleine Melm en wist iedereen waar je was als je zei: 'bij Zwarte Willem'.

Het overvaren gebeurde al langer, maar in 1948 nam Zwarte Willem een heus pontveer in gebruik. Nu waren de aanlegkade en het pontveer alleen geschikt voor voetgangers en fietsen, deze laatste moesten dan op de walkant getild worden. Mocht je van de Hooglandse kant naderen, dan was een klap met de hamer op de gong genoeg om Willem in actie te zetten. Na 20 jaar was de veerdienst niet rendabel meer en werd uit de vaart genomen. Overtochten konden weer als vanouds met een roeibootje gebeuren, maar wel met het gebruik om zelf te roeien!

Hoewel het veerhuis de uiterlijke kenmerken van een boerderij had, is het nooit meer dan een keuterboertje geweest die er woonde. Bij de meitelling van 1959 behoorde er maar 3,26 hectare weiland bij. Het beroep was dan ook cafébaas. Volgens het

Monumenten Inventarisatie Project 1988 is er in 1965 een moderne landbouwloods bijgebouwd, wij zouden het meer willen omschrijven als opslagloods.

Het cafébedrijf bleef nog wel enige jaren doordraaien maar de klantenkring werd steeds meer een gezelschap van stamgasten, waaronder de hobbyvissers, er zal wel wat visserslatijn gesproken zijn. De sluiting is gedateerd in 1976.

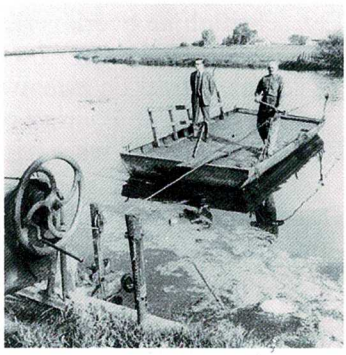

Een van de bekendste foto's waar Zwarte Willem op afgebeeld staat, de linker persoon is journalist Geert van den Poll. Op een andere bekende foto is Willem in gesprek met Rinke Tolman.

Van hun kinderen verliet Willem junior in 2011 als laatste de ouderlijke woning, het was zijn laatste reis naar de eeuwige jachtvelden. De aanleg van de Malebrug (welke in de volksmond nog steeds aangeduid wordt als fietsbrug) heeft het overzetten overbodig gemaakt, iets waar Willem junior en de bewoners van Hoogerhorst niet rouwig om waren.

De woning van Willem jr.

Zwemwedstrijden naar de Kleine Melm.
De Kleine Melm was ook een bekende zwemplek. Er werden zelfs zwemwedstrijden gehouden. Op zaterdag 2 september 1944 vermeldt De Gooi- en Eemlander bij het plaatselijke nieuws:

2 K.M.-wedstrijd in de Eem.
SOEST. — In de rivier de Eem had gisteren een onderlinge zwemwedstrijd plaats, waaraan door ongeveer 39 personen werd deelgenomen. De af te leggen afstond bedroeg 2 K.M. Gestart werd bij de Gr. Melm, terwijl de finish was bij de Kleine Melm. De eerste prijswinnaars waren: 1. Anton Stiglig, tevens jongste deelnemer, in 42 min.; 2. |. Scheffer, 45 min.;3. Netty van Soest, 45 min.; 4. Femmy van Wijngaarden, 45 ½ min.; 5. Arie v. d. Deijssel, 47 min. Er waren 13 uitvallers.

Deze 'gouden' vondst komt uit het gedigitaliseerde krantenarchief van de Koninklijke Bibliotheek. Vooral opmerkelijk, omdat bijna iedereen denkt dat er in de tweede wereldoorlog niets meer op sportgebied gebeurde. Zeker in 1944 zou je verwachten dat de Duitsers voor hun arbeidsdienst in Duitsland alle jongemannen in de gaten hielden. Het was 5 dagen voor 'dolle dinsdag'.

Een schriftelijke overlevering is er ook in de vorm van een historisch verhaal: Zwemwedstrijd Baarn - Zwarte Willem. Soester Piet Hilhorst herinnerde zich de verhalen over de zwemwedstrijden die gehouden werden van het Baarnse Badhuis (naast de Baarnse roeiclub) over de Eem naar Zwarte Willem - de Kleine Melm dus - waar dan vooral de Soester boerenjongens aan meededen.

Deze herinnering bracht hem op het onvergetelijke moment dat hij - in 1948! - op zijn vaders rug door de Eem zwom, vanaf de Grote Melm naar het Zure Eind (gemaal Zeldert).

"Toen was de Eem nog een uitstekende zwemrivier, en dat bleef zij tot midden jaren vijftig, de tijd dat wij als Soester jeugd bij de Grote Melm overzwommen naar de Waai, dat is de plas die nu zichtbaar is als je bij het wisselvlot de dijk oploopt en in de richting van Baarn kijkt".

De Kleine Melm in de kunstwereld.
Een boerenerfje op een prachtig schilderij gepenseeld is de Kleine Melm. Dirk Hornsveld, de landschapsschilder, kwam er graag en had er zelfs een eigen boot. Talloze tekenaars, schilders en fotografen kozen deze idyllische plek bij de Kleine Melm uit om een kunstwerk af te beelden. Het zou interessant zijn om uit te zoeken welke kunstenaars een raakvlak met de Kleine Melm hebben, want het was een inspirerende plek voor hen. Maar ook schrijvers en dichters konden er lyrisch van worden, we zouden er graag een bloemlezing over houden, maar waarschijnlijk is dit blad dan meer dan welgevuld.

Nieuwe mogelijkheden
Deze prachtige plek vraagt om openstelling voor een groter publiek dan de laatste 20 jaar het geval is geweest. Naast de (roei)bootverhuur zou een terras aan het water een genoegen zijn. De fietsboot echt bij de Kleine Melm afmeren en als opstaplocatie gebruiken geeft meer allure dan de huidige kale (en bij slecht weer gure) plek iets verderop aan de Eem. Gezien de aanstaande dijkverbetering zou de aanleg van een fietspad over het jaagpad vanaf Baarn naar Amersfoort een niet te dure investering zijn met een geweldig recreatief rendement, want wat is mooier dan fietsen langs het water. Natuurlijk varen

op het water, nu zal niet iedereen staan te juichen om ook een jachthaven bij de Kleine Melm aan te leggen.

Gelukkig is de waterkwaliteit van de Eem aanzienlijk verbeterd, in de jaren zestig van de vorige eeuw was het een stinkende en schuimende rivier, nu kan er weer gezwommen worden. Misschien is het een uitdaging om langeafstandszwemmen in de Eem weer in te voeren. Ook het weer in functie herstellen van de herberg naar hedendaagse normen zal wat meer bebouwing vergen dan wat er nu staat. Voor een toeristische exploitatie bestaan er mogelijkheden genoeg.

Ook is er de mogelijkheid van educatieve exploitatie, de Kleine Melm ligt midden in het Eemlandschap. Hoe was de ontstaansgeschiedenis, de nederzettingsgeschiedenis, de machtsstrijd tussen de bisschoppen van Utrecht en de hertogen van Gelre, de economische geschiedenis van de rivier de Eem en de loskades, de verbindingswegen tussen de omliggende plaatsen, de functie van de Eem als verdedigingslinie (Grebbelinie) in oorlogstijd

Kortom, de schatten van de Kleine Melm zijn zo goed als gevonden en af en toe door schrijvers geopenbaard. Men is nieuwsgierig om te zien wat er nog meer in de schatkisten van het verleden zit.

Geraadpleegde literatuur en bronnen.

- *Soest in de zeventiende en achttiende eeuw, G.J.M. Derks en W.A. Heurneman, 2010.*
- *Het veerhuis aan de Kleine Melm, gepubliceerd in dit blad, 7de jrg. Nr. 1 zomer 1986.*
- *Het veerhuis aan de Kleine Melm, Gerard Staalenhoef, gepubliceerd in dit blad, 8ste jrg. Nr. 4 lente 1988.*
- *Het veerhuis aan de Kleine Melm, J.M. Veenstra, gepubliceerd in dit blad, 9de jrg. Nr. 1 zomer 1988.*
- *Monumenten: het huis aan de "Kleine Melm", Henk Gerth, gepubliceerd in dit blad, 22ste jrg. Nr. 1 zomer 2001.*
- *Heen en weer... heen en weer... de pont van Zwarte Willem ging 40 jaar geleden uit de vaart. Joop Piekema, gepubliceerd in dit blad, 29ste jrg. Nr.1 zomer 2008.*
- *Veerponten bij de Melmen, Ton Hartman, gepubliceerd in dit blad, 32ste jrg. Nr.3 winter 2011*
- *Piet Hilhorst, De Maand van Hemus, mei 2004.*
- *Mondelinge overleveringen van mevr. G. Hartman-Rigter (1918-2010) en dhr. H. van 't Klooster (1917-2010).*

Het Gagelgat

Ton Hartman

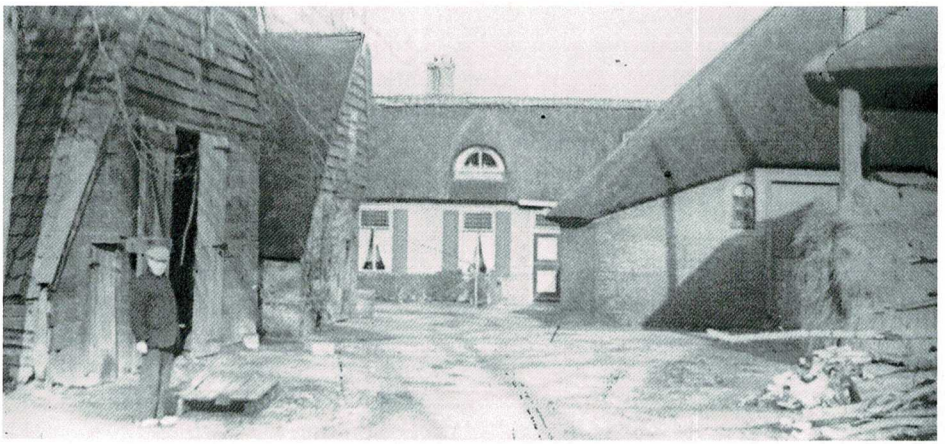

Bijzonder blij zijn de organisatoren van de Open Monumentendag 2013 met de deelname van de boerderij "Het Gagelgat" (Birkstraat 107). Deze oude boerderij heeft de laatste jaren een gehele metamorfose meegemaakt, dankzij de restauratie door de stichting "De Paardenkamp" is de oude 'macht en pracht' weer herkenbaar. In diverse publicaties is al ruime aandacht besteed aan de bouw- en bewoningsgeschiedenis. Toch wil ik er in dit artikel nog wat facetten uitlichten, die wat raakvlakken met het thema hebben.

Ruim 300 jaar geleden heeft een van mijn voorvaderen besloten om het boerderijtje te stichten, hij had de onderliggende en omringende grond in 1700 verworven. Het zal een groeiend proces geweest zijn, geen officiële plichtplegingen. Ook zal er geen financiële ruimte geweest zijn voor macht en pracht.

Niet dat hij onbekend was met allure, Jan Jansen Mets (ca.1655- 17??) was pachtboer geweest op de buitenplaats "Heuvel en Daal". Wel kunnen we schrijven dat hij de basis gelegd heeft voor de huidige boerderij, hij heeft de keuze gemaakt om de voorgevel over de landerijen uit te laten kijken. Tot op de dag van vandaag zijn historici het er nog niet over eens waarom de voorgevel van boerderijen naar een bepaalde zijde gekeerd werd. Wat is prachtiger dan de voorgevel naar de wegzijde te plaatsen, dat geeft toch een beetje de macht weer. In dit geval, zou deze redenering kloppen,omdat vanouds de Peter van den Breemerweg als de hoofdweg van Soest naar Amersfoort geldt. Daarentegen is de afstand van circa 900 meter wel erg groot om de pracht aan de voorbijgangers te tonen.

De boerderij "Het Lange Huus" (nu Stoethoeve, Birkstraat 131), die tot de brand van 1951 ook met de voorgevel naar het noorden, richting Peter van den Breemerweg stond, bevestigt dit beeld. De boerderij "Zevenslootakker" (Ferdinand Huycklaan 7) ligt oostwaarts evenwijdig aan de kavelrichting, maar niet gericht naar een weg. De boerderijen "Isselveld" (Peter van den Breemerweg 2 en 6) en "Birkwijk" (Birkt 7, Amersfoort) welke een vergelijkbare ouderdom hebben, liggen juist met de achtergevel naar de weg toe. De weg zou dan een brinkgelijkend karakter gehad kunnen hebben.

Terug naar Gagelgat, de tegeltableaus
Het zal zeker niet in de beginperiode gebeurd zijn, maar mogelijk al wel op het eind van de 18de eeuw, dat in de boerderij veel tegelwerk aangebracht is. Eerst Delftsblauw (of Loosdrechts blauw) en later ook sepiakleurig. Bij het aanbrengen van deze tegels is gewoon door de blauwe tegeltjes heen gesneden. Vrij groot is de kans dat deze tegels vervaardigd zijn door een tegelfabriek in de binnenstad van Utrecht, wat ook geldt voor de tegels in andere boerderijen. Dat de toenmalige eigenaren/bewoners deze tegels lieten aanbrengen toont hun zekere 'macht en pracht'.

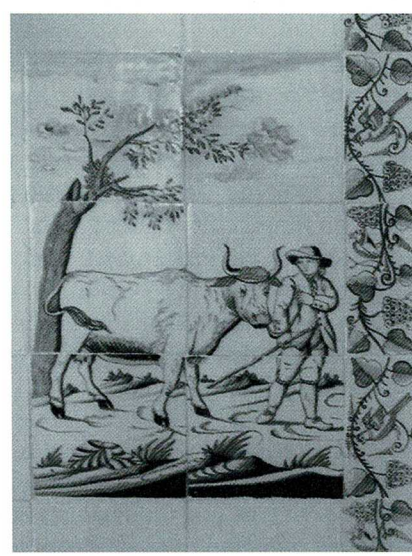

De restauratie

Als buurman heb ik het gehele proces van restauratie aardig kunnen volgen, en ook hier geldt dat de beste stuurlui aan wal staan. Vooropgesteld moet wel worden dat de stichting "De Paardenkamp" een kloeke beslissing genomen heeft om het pand aan te kopen en weer in goede staat terug te brengen. Er zullen weinig particulieren bij machte zijn om dit ook te doen en een prachtig resultaat te leveren. Gérard Derks heeft een uitvoerig historisch rapport geschreven, waar ik ook de nodige gegevens aan ontleend heb, waarbij hij tot de conclusie is gekomen dat de eerste bouwactiviteiten al rond 1700 hebben plaatsgevonden. Dat later het oprichtingsjaar gefixeerd is op 1712 kwam voor de publieke openstelling in 2012 mooi uit.

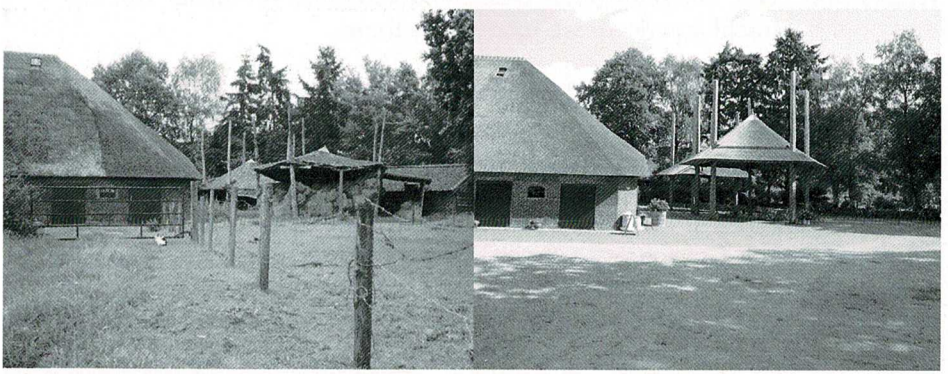

Aanvankelijk lag het in de bedoeling om te restaureren naar de situatie van aankoop; de scheefgezakte muren zouden scheefgezakt blijven staan. Gaandeweg de renovatie kwam het besef dat de muren oorspronkelijk wel recht gemetseld waren, maar door de tand des tijds in de ankers waren gaan hangen. Ook met de kap werd die gedragslijn gevolgd, het vergane gebint werd vervangen uit een ter plaatse gewaterde en op maat gezaagde eik. De gordingen en het sporenwerk waren nauwkeurig opgemeten en de timmerlui hadden de verzakking weer als origineel teruggebracht. Maar de rietdekker zag het niet als een kroon op zijn werk om een dak met een del af te leveren. Met enkele Extra bossen riet heeft hij een strak dak gelegd wat hij wel als visitekaartje kan gebruiken.

Oorspronkelijk zal de voorgevel niet gepleisterd geweest zijn, bij het afbikken kwam duidelijk schoon metselwerk tevoorschijn. Aan de vlechtingen in het metselwerk was goed te zien dat de kap zeker tweemaal omhoog gebracht is, bij het toenemen van de financiële macht is dat tot uiting gekomen in een

grotere boerenbehuizing. Enerzijds is het wel jammer dat de bouwgeschiedenis weer toegedekt is, anderzijds is de pleistering wel een typisch verschijnsel van de 19de eeuw en geeft het de gevel meer pracht.

Een ander mysterie van de bouwgeschiedenis van deze boerderij is de aanbouw van 1855. Waarom is deze geplaatst als kruk op het oudere stalgedeelte? Was het niet logischer geweest om in dezelfde richting als het hoofdgebouw te verlengen? Er is nog geen logische verklaring gevonden. Vermoedelijk is gekozen voor de afwijkende bouw vanwege de toen nog bestaande andere schuren, deze zouden ontoegankelijk worden voor paard en wagen.

Tijdens de werkzaamheden kwam er nog een markant detail tevoorschijn welke dankzij deze bouwwijze een optimaal effect had. Onder de noordoostelijke kil van het dak was een koelbak voor de melk gemaakt, zelfs bij een armetierig buitje was gezien het leverende dakoppervlak de verversende hoeveelheid water al redelijk groot. Tevergeefs zult u zoeken naar de restanten van deze koelbak, op dat moment werd er niet flexibel gereageerd op deze verrassende ontdekking.

Financiering

Menig bezitter van een monumentaal pand levert het hoofdbrekens op om onderhoud of restauratie te bekostigen. In het geval van het Gagelgat werd wel een creatieve en populaire manier van geldverwerving aangeboord. De boerderij werd ingeschreven voor de verkiezing van "Het Mooiste Pand van Nederland". Dit voor en door commerciële televisie opgezette programma beoogde voor de winnaar van de competitie een subsidie van één miljoen euro beschikbaar te stellen.

De jury beoordeelde niet alleen op bouwhistorische argumenten, ook de maatschappelijke aantrekkelijkheid speelde een rol. Daarbij moet u denken aan het toekomstige gebruik, aan de inzet van vrijwilligers en, zeker niet onbelangrijk, de attractieve waarde voor de tv-kijkers. Gaandeweg bleek dat serieuze benadering van de restauratie het spectaculaire karakter van het televisieprogramma in de weg stond. Bij elke bezichtiging stond het gebouw op instorten, waren er weer hoogoplopende conflicten tussen de vrijwilligers en waren de geldzorgen weer toegenomen. Het Gagelgat heeft het spel goed meegespeeld, ze eindigde bij de laatste drie panden van de twintig deelnemers. Wat nog belangrijker was is de daarmee samenhangende naamsbekendheid in het gehele land. Wel is gebleken dat deze naamsbekendheid erg vluchtig is, misschien ook wel te weinig ondersteund, want binnen een jaar is het zelfs in Soest grotendeels weer vergeten.

Rijksmonument

Ongeveer 50 jaar geleden is de boerderij gebombardeerd tot rijksmonument. Naar aanleiding daarvan zou je een uitgebreide rapportage en een fotosessie in de archieven verwachten. Helaas is er via die weg maar één foto tevoorschijn gekomen, en zelfs dat was geen exclusieve foto. Beschrijvingen en motivaties waarom het rijksmonumentwaardig is, zouden voor de toekomstige generaties toch wel belangrijk zijn, nu al heerst er vaak onwetendheid.

Toekomst
Een boerderij renoveren is een gigantische opgave, maar een nieuwe, publieksvriendelijke bestemming geven is misschien nog wel ingewikkelder. Alleen voor stalling en verzorging van rustende oudere paarden en pony's is het gebouw te bijzonder. Terugbrengen in oude staat wat grotendeels gebeurd is en dan beheren als museumboerderij van honderd jaar geleden is ook een optie geweest, maar hoe consequent kun je dat toepassen. Hoe bepaal je hoe een boerderij er honderd jaar geleden uit zag, was het toen een voorloper of kon het toen al als een ouderwetse bedrijfsvoering beschouwd worden?

De huidige mix van educatie en ontspanning lijkt een goede manier om de macht en pracht van deze boerderij te laten blijken.

Mogelijk wordt dit beleid beloond met de toekenning van de titel "Boerderij van het jaar 2013 van de provincie Utrecht". Een deskundige jury beoordeelt de aangemelde boerderijen waarbij dit jaar een 'veranderd gebruik' na de oorspronkelijke bestemming de volle aandacht heeft. In september zal de organiserende Boerderijenstichting Utrecht de winnaar bekend maken en ik hoop ze te mogen feliciteren met deze eervolle prijs.

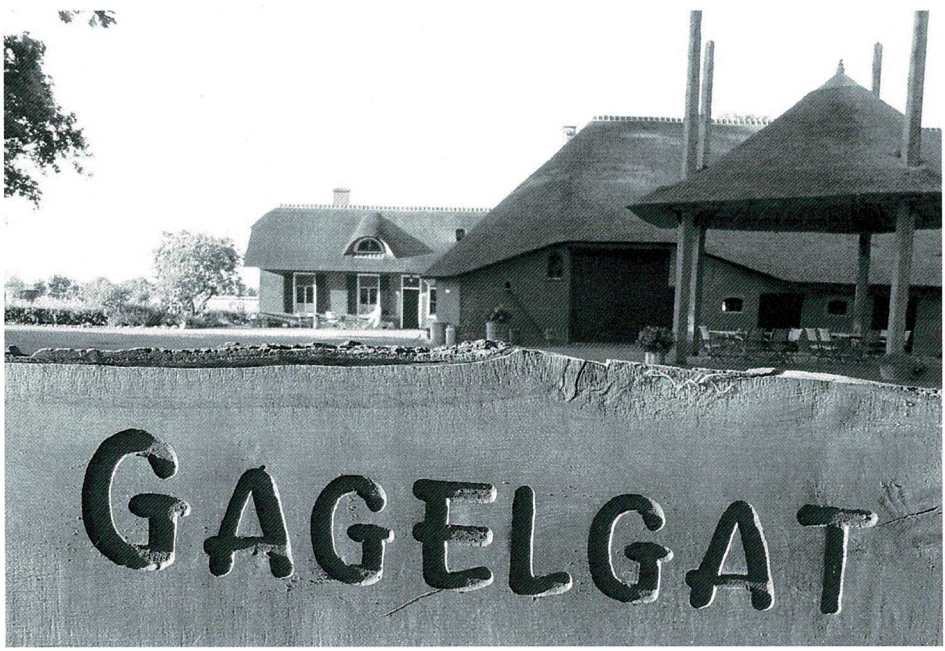

Wehrmachtsheim / Officierscasino Soesterberg

Richard de Mos

Richard de Mos is bestuurslid van Stichting Legerplaats Soesterberg 1939-1945. Deze stichting stelt zich tot doel om de militaire historie van Soesterberg in de oorlogsjaren levendig te houden. Dit tracht ze te bereiken door onderzoek en voorlichting. Naast het vliegveld omvat het werkterrein de kazernes en andere militaire terreinen en gebeurtenissen in de directe regio. In het Museum Oud Soest hebben ze de beschikking over enkele vitrines en geven zij mede vorm aan de permanente tentoonstelling over de Tweede Wereldoorlog in de regio. Daarnaast zijn we blij dat ze hun bevindingen met ons willen delen in dit blad.

Aan de Kampweg te Soesterberg staat een historisch gebouw met een bijzondere architectuur. Gebouwd door de Duitse bezetters in 1941, vertegenwoordigt het nog altijd het gedachtegoed van Adolf Hitler en Reichsarchitekt Albert Speer. Enerzijds de wens op een 1000-jarig rijk zoals de Romeinen, met gebouwen die 1000 jaar later nog altijd zouden herinneren aan een machtig rijk. Er waren zelfs instructies met welke materialen te bouwen om er voor te zorgen dat ze als ruïne nog heel lang konden bestaan. Anderzijds de wens om een stuk Duitse cultuur in de bezette gebieden te brengen, zodat de Duitse soldaten in het buitenland zich thuis zouden voelen. De unieke architectuur van dit gebouw heeft ertoe geleid dat het tot een rijksmonument is benoemd.

- Duitse persfoto van de officiële opening van het Wehrmachtheim Baurat Eijmael overhandigt symbolisch de sleutel aan General der Flieger Friedrich Christiansen . Fotograaf PK Böttger, via Sectie Luchtmachthistorie.

Bouw en opening

Enkele maanden na de Duitse inval was vliegveld Soesterberg al één van de belangrijkste vliegvelden van de Duitse Luftwaffe. In rap tempo groeide Fliegerhorst Soesterberg. Om al het Duitse personeel vertier te verschaffen werd opdracht gegeven om een 'Wehrmachtsheim' te bouwen; een gebouw waar soldaten plezierig kunnen verblijven. Het werd ook wel Soldatenheim en Kameradschaftheim genoemd. Het Nederlandse leger had voordien iets dergelijks ook al op het vliegveld, onder de naam Militair Tehuis. Maar de Duitsers wilden graag een nieuwe bouwen die gezien het gevaar van

bombardementen niet op het vliegveld lag en daarnaast een Duits gevoel gaven van 'die Heimat'.

Het gebouw werd eind 1940 ontworpen door architect Hanns Schiffers. Nadat begin 1941 de bouwtekeningen definitief waren gemaakt werd met de bouw begonnen op een perceel aan de Kampweg. Het bouwproject werd uitgevoerd door de Nederlandse aannemer Bruil jr. onder leiding van de Bauleitung der Luftwaffe Soesterberg.

- Interieur ontvangsthal Wehrmachtheim 1941: Gefreiter Hörting. Archief SLS39-45

13 November 1941 vond de officiële opening plaats, met een ceremoniële sleutelovergave door Baurat Eymael, chef van de Bauleitung der Luftwaffe Soesterberg, aan General der Flieger Friedrich Christiansen, bevelhebber van de Luftwaffe in Nederland. Christiansen noemt het Wehrmachtsheim "Ein Stück unserer Deutschen Heimat". Verder waren bij de plechtigheid aanwezig Generalleutnant Siburg van de Luftwaffe, Generalleutnant Lehmann van het Heer (landmacht) en Konteradmiral Kienast van de Marine, als ook afgevaardigden van de para-militaire organisaties Deutsches Rote Kreuz en de Arbeitsdienst. Na de sleuteloverdracht volgde een rondleiding door het gebouw, met muzikale omlijsting door een muziekkorps van de Luftwaffe en een soldatenkoor. Het was het eerste Wehrmachtheim dat in Nederland geopend werd en kreeg als zodanig de nodige publiciteit.

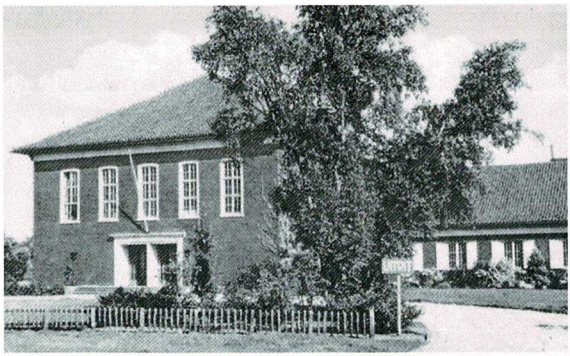

Beschrijving van het gebouw anno 1941-1945
Via een korte halfronde oprijlaan komt men vanaf de Kampweg bij de ingang van het gebouw. Aan een mast wappert de Duitse oorlogsvlag met hakenkruis. Twee ijzeren lantaarnpalen flankeren de drie brede treden die tot het plateau leiden voor de dubbele ingang. Op het plateau twee schildwachten. De gevel is volledig symmetrisch, waarbij de witte kozijnen strak aftekenen tegen de antracietkleurige bakstenen. Het hoofdgebouw heeft een iets lagere vleugel aan de zuidkant. Deze is niet symmetrisch geplaatst, waardoor de vorm van het gebouw vanuit de lucht gezien tussen een L en T zit. Tevens staat lange tijd de houten aannemersbarak er nog ten oosten van de vleugel. Ten noorden van het gebouw ligt een voetbalveld. Ten zuiden grenst een bosperceel aan het gebouw. Door één van de grote deuren van de ingang komt men in een voorportaal. Hier bevinden zich een garderobe, het kantoortje van de huismeester en een trappenhuis naar de eerste verdieping. Wat opvalt zijn de vloeren van marmer, geïmporteerd uit Italië. Op de eerste verdieping bevindt zich een zaaltje dat onder andere gebruikt kan worden als foyer.

Terug beneden kan men via het voorportaal naar de zuidvleugel en naar de ontvangsthal. Deze hal maakt indruk, met geïmporteerd marmer, een bronzen buste van Adolf Hitler met bloemstukken eronder en de nazivlag aan de muur erachter. Een imposant plafond met in hoogte verstelbare ijzeren kroonluchters. Via grote houten deuren kan men naar de grote zaal. Deze is primair geschikt als toneel-, muziek- en filmzaal, maar kan ook gebruikt worden voor vergaderingen, recepties, ceremonies en feesten. Voor orkesten en muziekkorpsen is er een orkestbak. Voor toneelopvoeringen is er een souffleurshokje. Achter het podium met gordijn zijn kleedkamers voor de artiesten. De artiesteningang bevindt zich rechts van het toneel. Daarboven de regiekamer van waaruit de verlichting geregeld kan worden. Tegenover het toneel, op de tweede verdieping, bevindt zich de projectieruimte. Via gaten konden filmprojectors gericht worden op een scherm op het toneel. Onder de projectieruimte is een Reichsadelaar in de muur gemetseld. De grote zaal heeft via roosters toevoer van verse lucht, gekoeld of verwarmd. Onder de zaal bevindt zich een kruipruimte.

In de zuidvleugel bevinden zich een hal, een keuken, een eetzaal met buffetgedeelte en enkele recreatieruimten, met onder andere een bibliotheek. Onder de vleugel zijn schuilkelders tegen gas- en luchtaanvallen. In het souterrain van het gebouw bevinden zich nog meer ruimtes behorende bij het vermaak, zoals een gelagkamer (drinkstube), een voorraadkamer met een gemetselde opbergruimte voor wijnflessen, een kegelbaan en toiletten. Tevens is hier de stookruimte, met apart kolenhok. Deze zijn beiden van buiten bereikbaar via een trap.

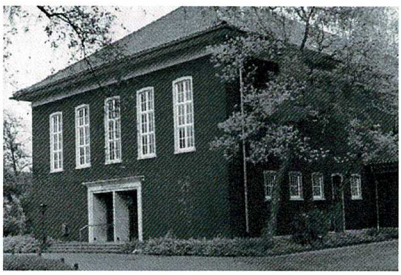

- Officierscasino in de jaren 90: R. de Mos

Van Wehrmachtheim naar Officierscasino

Eind April 1945 was er maar weinig over van de Duitse gebouwen rond Soesterberg. Wat niet tijdens de grote bombardementen was vernield door de geallieerden, werd door de Duitsers zelf opgeblazen. Het Wehrmachtsheim was ontsnapt aan bombardementen en heeft slechts wat kogelinslagen van aanvallende jachtvliegtuigen opgelopen (enkele zijn nog altijd te zien). En de Soesterbergse bevolking wist te voorkomen dat het opgeblazen werd. Na de bevrijding werd het gebouw tijdelijk gebruikt voor de opslag van huisraad van opgepakte NSB-ers. Vervolgens werd het gebouw op 15 september 1945 in gebruik genomen als KLM-internaat. KLM-personeel verbleef hier voor het volgen van opleidingen. In 1947 verhuisde dit naar landgoed Dijnselburg te Zeist, waardoor het gebouw weer vrij kwam en overgenomen werd door Defensie. Kort zat er de Geneeskundige Dienst van de luchtmacht, maar die verhuisde in 1950 naar de nieuwbouw verderop aan de Kampweg. Vanaf dan werd het gebouw in gebruik genomen als Officierscasino voor Luchtmacht officieren die op het vliegveld werkten. Het gebouw werd gebruikt voor legering, ontspanning en ceremonies. Er was zelfs een klein buitenzwembad ten zuiden van het gebouw. Vooral voor legering was de ruimte in het gebouw te klein en wordt er in 1953 nog een noordvleugel aangebouwd in dezelfde stijl als de oorspronkelijke zuidvleugel. In de jaren 80 werd nog een bouwwerk gebouwd op het terrein, in moderne stijl. Na jaren van groei krimpt Defensie in het nieuwe millennium behoorlijk en verdwijnt steeds meer uit Soesterberg. In 1992 was het het startpunt van de Open Monumenten route van omgeving Soest, inclusief een expositie over de historie van het gebouw en in dat tijdperk kon ook de Soesterbergse bevolking regelmatig genieten van voorstellingen in de grote zaal. Anno 2013 staat het gebouw leeg en is de toekomstige bestemming nog onduidelijk. Maar een monument met historie blijft het.

Bronnen: Archief Stichting Legerplaats Soesterberg 1939-1945, Dik Top, Sectie Luchtmachthistorie en voormalig huismeester Officierscasino.

De gemeentelijke monumentencommissie

Ton Hartman

In deze Open Monumentendag special natuurlijk ook aandacht voor de gemeentelijke monumentencommissie. Wie zitten er in deze commissie en wat doet deze commissie voor het behoud van monumenten en cultureel erfgoed. De vergaderingen zijn openbaar en de auteur heeft deze kans aangegrepen om meer te weten te komen.

In de tachtiger jaren van de vorige eeuw is deze commissie opgericht, mede op initiatief van onze vereniging. De mensen van het eerste uur wilden meer respect voor objecten die uit het verleden bewaard gebleven waren. Voor dat respect was natuurlijk wel een inventarisatie nodig van wat er is. Rond 1986 is er op grote schaal geïnventariseerd, het onderzoek staat nog steeds bekend onder de naam Monumenten Inventarisatie Project. Heden ten dage is deze groslijst nog vaak leidend, bij het niet voorkomen is het moeilijk om de status monument nog te verkrijgen, bijvoorbeeld de Lourdesgrot te Soesterberg.

Op dit moment bestaat de commissie uit de leden Fabienne Hellendoorn (lid sinds 1997), Henk-Jan Derksen en Frans Stokhof de Jong. De laatste is afgevaardigd namens de Historische Vereniging, namens Museum Oud Soest was Henk Gerth aangesteld maar na het overlijden is deze vacature niet meer

opgevuld. Daarnaast is er de ambtelijke ondersteuning vanuit de gemeente, dit wordt gedaan door Bernadet van der Vaart en Jerry Lieberwerth.

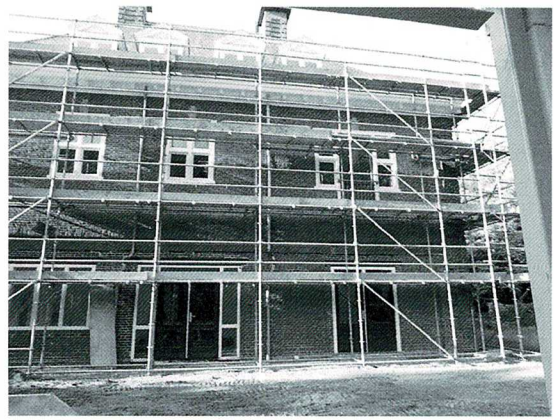

Wat doet de commissie voor het behoud van de monumenten c.q. cultureel erfgoed ? Bij elke bouwaanvraag betreffende een monument of beschermd dorpsgezicht dient de commissie een advies te geven. Soms gaat de commissie de locatie bezoeken, soms vooraf maar ook soms tijdens de uitvoering. Zo was de auteur toehoorder bij het bezoek aan de voormalige buitenplaats Vosseveld aan de Birkstraat 84. Aan de achterzijde van het landhuis was in de jaren zeventig van de vorige eeuw een enorme niet zo fraaie betonklomp aangebouwd. De nieuwe eigenaar Amerpoort heeft deze puist laten verwijderen en de vervangende nieuwbouw wordt niet meer aangesloten op het landhuis. Vraag aan de monumentencommissie was nu welke variant van herstel de voorkeur heeft. De architect presenteerde veel verschillende modellen die de commissieleden duidelijk aan het denken zetten. De uiterste voorstellen zaten tussen algehele restauratie naar de situatie van circa 1925 en een moderne variant met een grote glaspartij, antracietkleurige metselstenen en met een zichtlijn die evenwijdig aan de oprijlaan door de gebouwen heenloopt. Hoe het gaat worden is nog afwachten maar de praktische benadering van de commissie viel mij op. Zo vond de commissie het niet realistisch om terug te gaan tot 1925, deze bijna onbetaalbare restauratie zal toch zichtbaar blijven vanwege kleurverschillen in de stenen. De moderne variant kon ook geen genade vinden, het tast de waardigheid van het landhuis teveel aan en zal over pakweg 20 jaar ook al weer gedateerd zijn.

Tenslotte zijn er nog enkele vragen die bij mij leven en waar ter zijne tijd eens antwoord op gegeven kan worden.

Welke uitvoering van een bouwaanvraag betreffende een monument heeft jullie de meeste voldoening gegeven? Welk monument zou volgens jullie niet verloren mogen gaan? Welke Soester architect of aannemer heeft het meeste bijgedragen aan monumentvorming in Soest?

Iets over de andere monumenten

Ton hartman

Helaas is het onmogelijk gebleken om van elk monument een individuele beschrijving te maken. Daarom een samenvattend verhaal wat verre van volledig is.

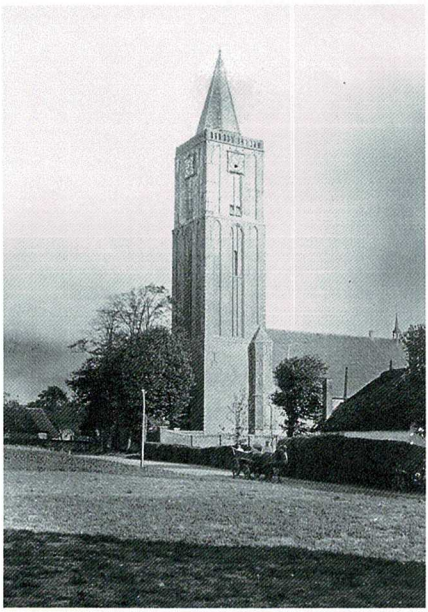

De oude kerk en de toren

Qua bouwwerken is de Oude Kerk met gemak het oudste gebouw, eigenlijk onvoorstelbaar dat met de kennis en materialen uit die tijd zo een solide bouwwerk uit de grond gestampt is. Omstreeks 1350 werd deze kerk gesticht, u zult begrijpen dat bijna 700 jaar geschiedenis niet samen te vatten is. Daarom wordt in grote stappen een schets gegeven van de geschiedenis van dit gebouw.

Rond de eerste millenniumwisseling zal de ontginning in de Soester contreien op gang gekomen zijn. Bij de vestiging van de eerste kolonisten zal de kerstening ook volop aandacht gekregen hebben. De moederkerk bevond zich te Oud-Leusden (de toren staat nog fier overeind) en weldra zullen er kapelletjes verschenen zijn waar de geloofsverplichtingen gedaan konden worden. Voorbeelden zijn de kapelletjes op Coelhorst en Isselt welke beiden in de 14de eeuw ontstaan zijn. Mogelijk heeft er als voorganger van de huidige Oude Kerk ook een kleinere voorganger gestaan. Het schip van de kerk schijnt het oudste gedeelte te zijn, bij de bouw van de toren zou het schip met twee traveeën verlengd zijn. Voor de bouw van het (priester)koor zou het altaar westelijk gestaan hebben, dan zou er een mooie lichtval zijn vanuit het gotische raam in de toren. Dubieus want het altaar diende oostwaarts gericht te zijn, priester en volk keken dan die richting uit.

De toren

Bisschop David van Bourgondië schijnt de initiator te zijn voor de bouw van de toren, met de 46 meter hoogte zijn de pretenties van deze magistraat duidelijk, het tonen van macht. Voor de beklimmers geldt dat de 182 treden ook een machtig gevoel geven, zeker in de benauwende wenteltrap. Maar bovengekomen is het uitzicht dan ook prachtig over de weidse omgeving.

De oudst bekende tekening van kerk en toren dateert rond 1652, de maker is Guillam Du Bois (1625-1680). Hij heeft de schets gemaakt met zwart en rood krijt en afgewerkt met penseel in grijs. De prent is 23 bij 19,8 cm groot en wordt bewaard in het Rijksprentenkabinet (Rijksmuseum Amsterdam).

De Franse tijd

Napoleon besloot dat alle kerktorens als militair object in overheidshanden moesten komen, zo dus ook de toren van Soest. Rond die tijd was er ook gesteggel of de kerk weer terug moest naar de katholieken, in dorpen zou de grootste geloofsgroep de originele dorpskerk tot hun beschikking krijgen. Ook in Soest ontbrandden een machtsstrijd om de kerk, dankzij traineren bleef de kerk behouden voor de Hervormden. Wat verder nog eens uitgezocht moet worden is het gebruik van de Oude Kerk in die eeuwen, er zijn signalen dat de katholieken op sommige momenten wel de kerk konden gebruiken. Onder de grafstenen die zich nog in de kerkvloer bevinden lijken ook katholieken namen te herkennen te zijn.

Tweede helft 19de eeuw

Dankzij het testament en de daaruit voortvloeiende financiële steun van de overleden dominee Onink kon er ingrijpend onderhoud en wijzigingen plaatsvinden rond 1850. Als vanouds kon na de renovatie de kerk weer bezocht worden door weer door de toren te lopen, dat was enige tijd niet mogelijk geweest.

Bij een brand in 1875 is het interieur van de kerk grotendeels uitgebrand. De oorzaak was een omgevallen stoof met gloeiende kooltjes (steenkolen zullen toen nog wel een luxe product geweest zijn). Van het orgel bleef niet veel over maar gelukkig was Prins Hendrik (de broer van koning Willem III) bereid een nieuw Bätz orgel te schenken. Waarschijnlijk zijn er toen wat wapenborden aan het vuur ten offer gevallen. Gelukkig zijn er een tiental gespaard gebleven en deze vertellen een stuk familiegeschiedenis. Daarvoor verwijzen we u graag naar de publicatie "Soest in de zeventiende en achttiende eeuw" van Gérard Derks en Mieke Heurneman.

Restauraties
In vroeger tijd zal het groot onderhoud geheten hebben maar in de 20ste eeuw raakte het woord restauratie in zwang. Rond 1905 werd de toren in de steigers gezet en onder leiding van rijksbouwmeester Pierre Cuypers is er ingrijpend gerenoveerd. Cuypers is onder andere bekend van het rijksmuseum in Amsterdam en kasteel De Haar in Haarzuilens. Of hij er een persoonlijke noot wilde aanbrengen of andere redenen had is niet bekend maar de wijziging van de bevestiging van de wijzerplaten is wel beeldbepalend geweest. De kerk en toren zijn vaak decor geweest voor vele prachtige tekeningen, schilderijen en fotografieën, voor de datering is de plaats van de wijzerplaten een goed hulpmiddel. Was deze wijziging de macht van de architect?

Bij dezelfde restauratie is een unieke beeldenvondst gedaan. Mijn inschatting is dat in eerdere tijden de beelden ook wel opgemerkt zijn door timmerlui of de koster maar dat die altijd gedacht hebben; "laat die ouwe meuk maar onder het stof liggen, het ligt niemand in de weg". Dat P.J. Cuypers als kunstkenner en met name kerkelijke kunst daar anders over dacht is maar gelukkig, anders waren ze misschien wel een keer weggegooid. Naderhand is de toren in 1991 weer in de steigers gezet en opnieuw opgekalefaterd.

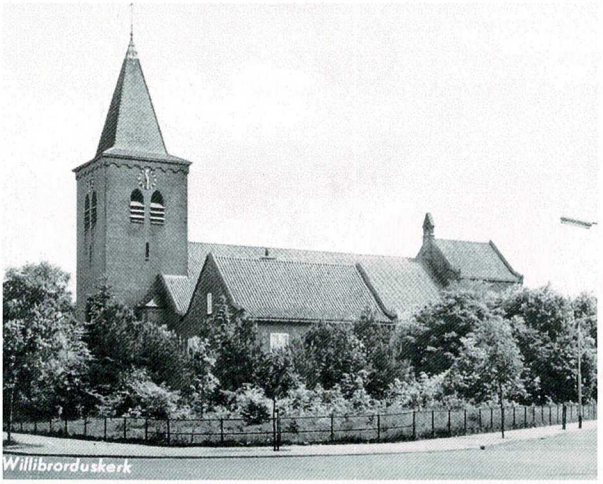
Willibrorduskerk

H. Familiekerk
In de dertiger jaren van de vorige eeuw is de rooms-katholieke bevolking in de gemeente Soest (inclusief Soesterberg) zodanig gegroeid dat er behoefte is aan een vierde kerk. Dat de locatie in Soest-Zuid gezocht werd is aannemelijk, in deze wijk zijn toen verschillende bouwplannen gerealiseerd. De omliggende parochies moesten 'beminde gelovigen' inleveren en van deze nieuwe parochianen wordt een geldelijke bijdrage verwacht. Ten gevolgen van de crisisjaren kan pas in 1938 begonnen worden met de bouw, de bouwgrond is verkregen van het echtpaar Evert Hilhorst en Jannetje van 't Klooster. Als dank en ter herinnering is door Abram Stokhof de Jong hun huisje afgebeeld in de wandschildering op het priesterkoor. De wandschildering stelt de triomferende kerk voor, centraal het kruisbeeld met

daarom heen verschillende heiligen, helaas is de identiteit van niet alle heiligen te achterhalen. In de sterk verzuilde samenleving die voor en na de oorlog in Nederland heerste was het de bedoeling dat er bij geloofsgenoten gewinkeld werd. Vaak wordt dan het voorbeeld van de bakker aangehaald. Voor Soest was dat zeker geen goed voorbeeld, Gijs van Brummelen (hervormd) was blij met zijn katholieke klanten, want daar was de gezinsgrootte aanmerkelijk groter, dus ook de omzet. Het toeval wil ook dat het aantal bakkers in Soest van protestantse huize aanzienlijk groter was, maar de katholieke inwoners een ruime meerderheid vormden.

Met de bouw van de kerk werd wel geëist dat de uitvoerenden de katholieke godsdienst belijden, protectionisme was in die tijd niet vreemd. Mocht een van de timmermannen op zijn duim slaan was het wel gewenst dat hij zijn verwensingen bij de juiste Vader liet horen. Binnen de katholieke kerk was het fenomeen bouwpastoor een bekend gegeven, aan hem de taak om alles wat met de bouw te maken had te regelen, tot aan de financiering toe. Voor deze kerk werd de eerwaarde heer Rut Lommerse (1895-1968) aangesteld.

Klokken

In de toren hangen een drietal kerkklokken waarmee de kerkgangers naar de kerk geroepen kunnen worden. De oudste klok (voor klokbegrippen niet erg oud) dateert uit 1939 en is genaamd "de H. Familie". De klok weegt 625 kilo en is geschonken door Rudolphus Schneider, een textielfabrikant uit Delden. Voordat bouwpastoor Lommerse naar Soest-Zuid kwam was hij kapelaan in Delden. Tijdens de klokkenroof in de Tweede Wereldoorlog is deze klok gespaard, op de door de Duitsers gebruikte lijst was de klok niet aangemeld. Zodoende kon tijdens de meidagen van 1945 de bevrijding in Soest dan toch nog met deze klok ingeluid worden. Later, in 1953, zijn er nog twee klokken bijgeplaatst; St. Joseph met een gewicht van 1025 kilo en Maria, deze weegt 750 kilo, ook werd toen het handmatig luiden beëindigd.

Carolus Borromeus kerk Soesterberg
Gelegen aan de Rademakerstraat, toepasselijk want zonder Ludovicus Rademaker was de kerk in die tijd nooit gekomen. Enerzijds was het een pastoor die zijn hele ziel en zaligheid in het kerkgebouw en gemeenschap stak, anderzijds was het een man die het conflict zeker niet schuwde. Nu is het oorspronkelijke kerkgebouw allang verdwenen en dateert de huidige kerk uit 1953. Ook het alleenheerserschap uit de tijd van Rademaker is verdwenen, er zijn geen dorpspastoors meer en de zeggenschap is veel meer verdeeld in de geloofsgemeenschap. Net als de H.Familiekerk straalt deze kerk door de traditionele bouw nog het gevoel van het 'Rijke Roomse leven" uit.

RK kerkhof
Aangelegd in de tijd van pastoor Rademaker zo rond 1840. Ook hijzelf is op dit kerkhof begraven, helaas is de originele zerk niet meer aanwezig.
Het stoffelijk overschot ligt nu onder een steen uit de jaren 50 van de vorige eeuw. Het is een kerkhof van uitersten, de prachtige graven van de toen nog machtige familie Bosch van Drakensteijn tegen de eenvoudige graven van de gewone dorpsbewoners. Of de wellicht wat bombastische grafornamenten van de bewoners van Beukbergen tegenover de gesneuvelde Franse en Belgische geïnterneerden uit de Eerste Wereldoorlog en het Interbellum.

Museum Oud Soest
Onder welke naam moeten wij dit gebouw omschrijven? Gebouwd als Sint Josephgesticht maar inmiddels meer bekend als Museum Oud Soest.
Het gebouw toont de macht van de plaatselijke katholieke bevolking in de tweede helft van de negentiende eeuw. Nadat pastoor Steenhoff eerst een groots kerkgebouw met bijbehorende pastorie gesticht had heeft hij luttele jaren later ook de aanzet gegeven tot de bouw van dit voormalige klooster. Pastoor Steenhoff kan dan wel als de grote animator gezien worden, de plaatselijke bevolking diende toch de pecunia daarvoor bij elkaar te schrapen. Het grootste gedeelte van de inwoners van Soest was werkzaam in de landbouw en veeteelt, gezien de prestatie die met deze bouwwerken geleverd is was het landbouwbedrijf zeker geen achterlijke bezigheid.
Inmiddels zijn we zover dat de principes van een klooster niet meer bij iedereen bekend zijn. Het is een leefgemeenschap van broeders of zusters die hun leven

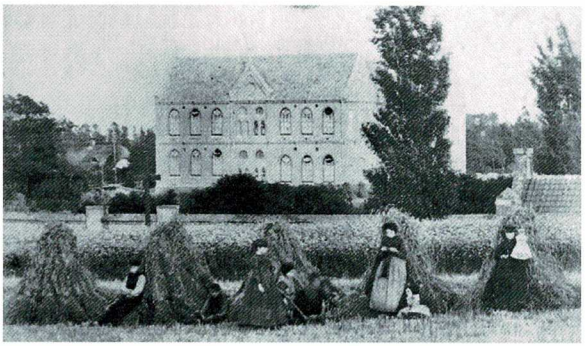

in dienst stellen van God en maatschappij. Naast gebed betekent dat zorg voor jeugd en/of ouderen zoals onderwijs en verpleging. Tot de Tweede Wereldoorlog zijn deze doelen nagestreefd. Tijdens de bezetting is het gebouw op een gegeven moment opgeëist door de Duitsers en gebruikt als onderkomen voor soldaten. Na de oorlog is het nog even gebruikt voor internering van NSB'ers en andere foute mensen.

Even later is het gebouw weer voor het oorspronkelijke doel in gebruik genomen maar veranderingen in de ouderenzorg en secularisatie hebben ertoe geleid dat het gebouw in de jaren zestig van de vorige eeuw een andere bestemming kreeg. Welke organisaties of instellingen dat waren is een beschrijving waard. Naast het Gildehuis en Artishock is nu Museum Oud Soest de gebruiker van het monumentale pand. Ook voor onze Historische Vereniging Soest – Soesterberg is het de thuisbasis van waaruit de vereniging aangestuurd wordt. Ondanks dat het gebouw meer ingebouwd is blijft de pracht herkenbaar.

Cenakel

Een uitgebreide beschrijving met veel achtergrondinformatie van de hand van Coby van Esseveld heeft u in de vorige Zoys kunnen lezen.

Geraadpleegde bronnen

- *Een stukje geschiedenis van de "Oude Kerk" in de kerkebuurt te Soest, voor de reformatie de ""St. Petrus en Pauluskerk", Elias de Bree, gepubliceerd in dit blad 1ste jrg. Nr. 2 herfst 1980.*
- *Proces verbaal, auteur onbekend, gepubliceerd in dit blad 5de jrg. Nr. 1 zomer 1984.*
- *De Oude Kerk van Soest in de zeventiende eeuw. H. Bronkhorst, gepubliceerd in dit blad 10de jrg. Nr. 3 winter 1989/1990.*
- *Restauratie van de toren van de Oude Kerk, J.E.J. Hilhorst, gepubliceerd in dit blad 12 jrg. Nr. 1 zomer 1991*
- *De klokken van de H.Familiekerk Soest-Zuid, A.G. Hartman, gepubliceerd in dit blad 13de jrg. Nr. 3 winter 1992/1993*
- *Familieparochie, J.E.J. Hilhorst , gepubliceerd in dit blad 18de jrg. Nr. 1 zomer 1997*

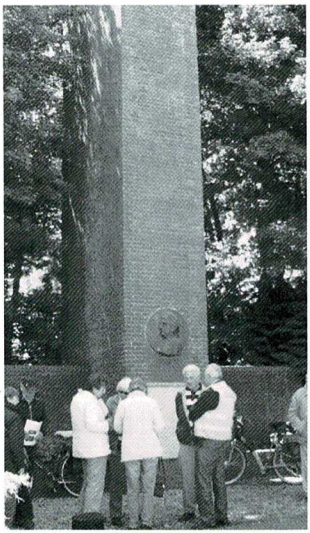

Verslag Fietstocht HVS op 15-06-2013: Koninklijke plekken in en rondom Soest.

Henk Groenesteijn

Achteraf heeft deze fietstocht met bezoek aan de Stulpkerk en begraafplaats in de Lage Vuurse een extra dimensie gekregen. Was de Koninklijke link eerst maar mager met een Koninklijke zitbank, nu na de begrafenis van Prins Johan Friso is er geen twijfel meer over de plaats in de geschiedenis die deze plek gaat krijgen. U zult begrijpen dat het verslag voor het overlijden van Prins Johan Friso is geschreven.

Na een hevige stortbui kwam de zon tevoorschijn en zij verdween niet meer. De jaarlijkse fietstocht van de Historische Vereniging Soest - Soesterberg werd mede door het zomerse weer dit jaar opnieuw een gezellige tocht. De start was bij een historische ontmoetingsplaats: het Koningin Emmamonument tussen de Torenstraat en Stationsweg, tegenover de Oude Kerk. Koningin Wilhelmina kwam het monument al in oktober 1936 feestelijk openen ter nagedachtenis aan haar in 1934 overleden moeder. Nu waren er 35 personen startklaar om ook naar andere koninklijke plekken te gaan. Ieder sprong op zijn/haar fiets en we reden in een sliert over de Lange Brinkweg, passeerden de Koninklijke Wachtkamer op Station Soestdijk (die Koningin Emma in 1897 liet bouwen) en vervolgden de route langs de delicatessenzaak en hofleverancier van wijlen koningin Juliana en prins Bernhard Joh. Mets aan de Van Weedestraat. Na een korte stop bij de Naaldvak- en Breischool op de Burg. Grothestraat, opgericht door Koningin Anna Paulowna, echtgenote van Koning Willem II, kwam het gezelschap aan bij Paleis Soestdijk, waar Koningen, Koninginnen, prinsen en prinsessen van Oranje sinds 1671 hebben vertoefd. Koffie of thee met appelgebak werd genuttigd op de Brink in Baarn, met uitzicht op de Pauluskerk waar Koningin Juliana ook kerkte.

Na drie kwartier pauze fietste de groep langs Station Baarn met de Koninklijk Wachtkamer. In de jaren 60 en 70 stopte hier soms de koninklijke trein, om de familie af te zetten, terug van een vakantie in Lech. Cameraman Fred Engberink legde de heuglijke momenten vast op video en foto. Door de bossen van Baarn en de Lage Vuursche weer verder. De Hervormde Stulpkerk met de Emma- en Wilhelminabank werd aangedaan. Hier werd gepauzeerd om te luisteren naar Koninklijke verhalen door de heer Jan Kuijt, voorzien van sappige details. Waarom heeft de Lage Vuursche een zwart hek en geen groen rondom landgoed Drakensteyn? Dat had te maken met bureaucratische krachten waardoor de gemeenschap geen bezwaar kon maken, meende de heer Kuijt. "Maar goed, niet iedereen krijgt een voormalige koningin als buurvrouw.", stelde hij. Voor wat, hoort wat.

Op de fiets over de Slotlaan, langs de ingang van Kasteel Drakensteyn van Prinses Beatrix, ging de stoet naar Landgoed Ewijckshoeve, waar op zaterdag helaas de poort is gesloten. Vanaf de Biltseweg was het landhuis van Prins Hendrik, broer van Willem II, wel goed te zien, het is er prachtig gelegen. Nog wat historische verhaaltjes en een dankwoord aan ieder als afsluiting bij de poort en toen werd het tijd om terug te keren naar de bebouwing van Soest.

Hoewel enkele deelnemers al op een gevorderde leeftijd waren konden zij toch soms het tempo aangeven, het voordeel van de moderne fietsen met trapondersteuning.

De foto's bij dit verslag zijn gemaakt door Fred Engberink, van hem vindt u ook een mooi videoverslag bij Nieuws op: **www.hvsoest.nl,** het bekijken waard!

Boekrecensie; Een Eeuw Vliegkamp en Dorp Soesterberg, auteur Dik Top.

Hanneke Roskam-Slot

Voor mij ligt het betreffende boek in een prachtige uitvoering, tintje beige/bruin (sepia) met een foto van, zo te zien, een Fokker F.14 met heel veel toeschouwers op de Vliegbasis Soesterberg. De afmetingen van het boek zijn 24,5 cm X 27,5 cm en heeft 222 pagina's. Het boek begint uiteraard met een voorwoord,

in dit geval van Wim Couturier, die zelf, maar ook zijn ouders van alles te doen hadden met Soesterberg en niet in de laatste plaats met het vliegen aldaar.

Wim Couturier is vol lof over het geschrevene, en beschouwt het boek als een eerbetoon aan zijn ouders die veel pionierswerk hebben verricht in Soesterberg. Na het voorwoord vind ik een zeer uitgebreide, erg overzichtelijke inhoudsopgave.Op bladzijde 10 krijg ik eerst een inleiding hoe Dik Top gefascineerd raakte door de vliegerij, begeleid door mooie foto's.

In hoofdstuk 1 begint het verhaal van het ontstaan en de ontwikkeling van het dorp Soesterberg, ongelooflijk veel wetenswaardigheden van de voor-vliegkampse tijd vind ik terug in dit hoofdstuk , maar ook de eerste privé vliegbewegingen aldaar. Bovendien weidt de schrijver uit over andere delen van ons land, waar men ook bezig was om vliegtuigen van de grond te krijgen. Ook de bouw van de vliegtuigen krijgt volop aandacht in het boek, bijvoorbeeld door Frits Koolhoven en iets later Anthony Fokker. Maar er worden nog veel meer namen genoemd van pioniers uit de begintijd rond 1910 en na die tijd. Het is kostelijk om te lezen hoe er in die jaren al wedstrijden gehouden werden en over de enorme concurrentie bij de vliegers onderling.

Het boek is doorspekt met makkelijk te lezen historische verhalen en feiten en begeleid door geweldige foto's. Alle periodes van het Vliegveld Soesterberg komen aan bod, met daar waar noodzakelijk, aanvullingen vanuit andere plekken in het land. Dik Top beschrijft ook de enorme importantie van Anthony Fokker voor de luchtvaart en de rol van de KLM. Ook de Amerikanen die hier rond de jaren tachtig waren gelegerd komen uitgebreid aan bod, met al hun aanverwante bezigheden tijdens de Koude Oorlog. Ondertussen blijft hij de ontwikkelingen bijhouden die voor het dorp Soesterberg zo belangrijk waren en zijn.

Een laatste hoofdstuk is gewijd aan de opheffing van de Luchtmachtbasis Soesterberg en de ontwikkeling van het nieuwe museum op de Basis en de ontwikkeling van het restant van de luchtmachtbasis minus het gedeelte dat van Defensie blijft, als natuurgebied en plek voor nieuwe woningen en recreatie.

Kortom, dit verhalend naslagwerk van schrijver Dik Top, is wat mij betreft zeer de moeite waard om in bezit te hebben en er geregeld even in te lezen en om Soesterbergse zaken op te zoeken. Absoluut een aanrader.

Het boek is uitgebracht in eigen beheer van Dik Top en is onder andere verkrijgbaar bij drogisterij Sukking in Soesterberg en bij Boekhandel Van de Ven in Soest voor € 19,95.

Uit de bladen (3)

Ton Hartman

De Historische vereniging Soest / Soesterberg heeft met verschillende andere historische kringen en organisaties in de regio een ruilabonnement van hun ledenblad. Soms komen daarin Soest of (oud) Soesders tevoorschijn. De artikelen worden in deze rubriek alleen even belicht. Voor inzage van de oorspronkelijke verhalen bent u welkom op de 2de donderdagavond van de maand in Museum Oud Soest.

Baerne

In het kwartaalblad van de Historische Kring Baarn (juni 2013) een artikel over Jan Dorrestijn, de oprichter van onder andere een transportbedrijf. Inmiddels is dit transportbedrijf gevestigd in Soest en geniet al enige naamsbekendheid. Daarmee is alles betreffende Soest wel gezegd, want hoewel er vele naamsvarianten zijn komt deze tak oorspronkelijk uit Driebergen.

Oud Utrecht

In het tijdschrift (juni 2013) voor geschiedenis van stad en provincie Utrecht staat de Koude Oorlog centraal. Daarin een drietal artikelen die een relatie met Soest en Soesterberg hebben.

Een artikel draagt de kop "Geheime operaties van 'grijze muizen' ". Een van de grijze muizen is onze voorzitter Herman Schoemaker die geïnterviewd is door Maurice van Lieshout over deze organisatie. Hoewel wij graag de primeur gehad hadden nodigen wij hem alsnog uit om met een artikel deze organisatie in ons blad te belichten.

Een ander artikel van de journalist Mark Traa getiteld "Als ratten in de val" handelt over hoe de provincie Utrecht beschermd zou moeten worden als de Russen zouden binnenvallen. Binnen een straal van drie kilometer rond de vliegbasis Soesterberg zou iedereen geëvacueerd moeten worden. Tot in detail waren de plannen uitgewerkt; vier vrachtwagens zouden worden ingezet om matrassen en beddengoed te vervoeren. Twaalf bussen zouden in pendeldienst 2500 evacués afvoeren. De opgetrommelde buschauffeurs zouden uit

de stad Utrecht komen en plaatselijke padvinders moesten dan de weg wijzen. *Hadden ze niet eenvoudiger de bussen van W.C. Tensen kunnen inhuren?* De overige 2000 personen worden geacht zich per rijwiel of ander eigen vervoermiddel te verplaatsen, er wordt niet beschreven waarnaar toe.

Tenslotte een uitgebreid artikel over de vliegbasis Soesterberg van de hand van Kees Volkers. Hij noemt het een Utrechts bolwerk tegen de Russen. Enigszins chauvinistisch vind ik deze subkop, alsof Utrecht (stad of provincie) dat georganiseerd heeft. Het is meer een van de bolwerken van de NAVO en met name de Amerikanen. De laatste jaren is al veel over de vliegbasis Soesterberg gepubliceerd, toch zijn er in dit verhaal toch weer nieuwe elementen. Ook wordt soms anders tegen bepaalde ontwikkelingen aangekeken. De een noemt het voor het eerst doorbreken van de geluidsbarrière een technische vooruitgang, terwijl de ander de bijbehorende geluidsknal als een ernstig gezondheidsprobleem ziet.

Naast verdedigingsbolwerk was vliegveld Soesterberg ook een toeristische atractie in de "Koude Oorlog"

Aanwinsten voor de geschiedschrijving van Soest en Soesterberg (3)

Ton Hartman

De historische vereniging Soest / Soesterberg verkrijgt verschillende documenten. In deze rubriek, die zeker niet volledig is, worden sommige giften wat nader beschreven.

Onderlaatst werd ik benaderd door dhr. Otto Hilhorst, geboren in 1943 aan de Korte Hartweg 10 maar nu woonachtig in Perth, Australië. Zijn ouders Reijer Hilhorst en Hendrika Cornelia 't Lam hadden in 1956 besloten om met hun huisgezin van zes jonge kinderen te emigreren. Reijer was geen onbekend persoon in Soest, hij was een tien jaar gemeenteraadslid voor de Katholieke Volkspartij. Daarnaast bekleedde hij allerlei functies in het maatschappelijk leven. In het dagelijks leven was hij onderhoudsschilder bij Mariënburg. Naar aanleiding van een conflict besloot hij plotsklaps te emigreren, de keuze van toekomstig vaderland was nog het moeilijkst. Canada was te koud, Nieuw-Zeeland te ver weg, Zuid-Afrika had het verkeerde politieke systeem. Ook Ethiopië was toen een populair immigratieland maar daar ging vader Reijer niet naar toe; verf was inmiddels kwalitatief zo goed dat zelfs een 'zwarte' zelf kon schilderen! Tenslotte ging de reis met SS Waterman naar Melbourne in Australië.

Otto Hilhorst was op zoek naar het verleden, ons heeft hij kopieën van familiepapieren beschikbaar gesteld, zoals;

- Zijn rechtstreekse afstamming naar de oudst bekende voorvader Meijns Huijbert Hilhorst (1455-1498). De opsteller van deze reeks laat Meijns getrouwd geweest zijn met Lady Margriet II van Egmond (1455-1536) en kan zo nog 19 generaties in de familie Van Egmond terug. Uit de artikelenreeks van Reinier Hilhorst, getiteld; "Bespiegelingen over de familie Hilhorst aan de hand van de familiewapens" is voor de echtgenote geen duidelijke achternaam of afstamming bekend geworden (zie dit blad 32 jrg. Nr.3 blz. 18 t/m 22). Waarschijnlijk heeft de wens om verder terug in de tijd te gaan het gewonnen van de zorgvuldigheid.
- Artikel over zijn grootvader Otto 't Lam (1894-(1984).

Fotoverantwoording van dit gehele blad

De foto's zijn voor zover niet anders vermeld uit de collectie van het femeente archief en/of de Historische Vereniging Soest - Soesterberg

De leden van de Historische Vereniging Soest - Soesterberg werken in een aantal werkgroepen om onderzoek te doen en gegevens vast te leggen.
Voor nadere informatie kunt U met de contactpersonen overleggen, te weten:

Werkgroep:

Genealogie	: Wim Routers,	routers@xmsnet.nl	035-6010169
Mondelinge geschiedenis	: Wim de Kam,	wpdekam@ziggo.nl	035-5880048
Contact Gemeentelijke Monumentencommissie	: Frans Stokhof de Jong,	stokhofdejong@planet.nl	035-6090833
Evenementencommissie	: Hanneke Roskam	hanneke@roskam.nu	035-6018750
Contact Museum Oud Soest	: Cees Vos	ceesjvos@casema.nl	035-6021008

De contributie per jaar : € 20,00 voor leden in Nederland
€ 25,00 voor leden in het buitenland
€ 35,00 voor het bedrijfsleven

Betaling contributie
op rekeningnummer 3599.02.235

Losse oude nummers : Verkrijgbaar bij het redactieadres
Leden € 2,50
Niet leden € 5.00

Redactiecommisie : Dick van Fulpen, Ton Hartman, Piet van Elteren
Redactie-adres : Ton Hartman, Birkstraat 109, 3768 HD Soest 035-6025031
ton.hartman@telfort.nl

Homepage : www.hvsoest.nl

Layout : Menno Zweers
Omslag : Wim Routers - Menno Zweers

Grafische verzorging : Drukkerij PRACTICUM Soest

Foto achterzijde; Officierscasino Soesterberg bouwjaar 1941, Gemeente archief Soest

Volgende editie verschijnt eind oktober 2013.
Met als onderwerp huisartsen en gezondheidszorg.
Zie www.hvsoest.nl voor meer informatie.

HISTORISCHE VERENIGING
SOEST/SOESTERBERG

Historische vereniging
Soest/Soesterberg
www.hvsoest.nl
Steenhoffstraat 46
3764 BM Soest